

Tekst u prijevodu preuzet je prema: Martineau, H., (1839.) *Society in America* (str. 105-118), Saunders and Otley, London.

Harriet Martineau

ŽENA

Dolina najbolje razotkriva brdo. Malo je prijateljstva na svijetu, a ponajmanje onoga među jednakima, koje se običava preuveličavati. Ono koje postoji jest između jačeg i slabijeg, čije sudbine mogu obuhvatiti jedna drugu. Francis Bacon

Ako bi se tražilo da ispitamo civilizaciju, ništa ne bi bilo toliko sigurno kao stanje one polovice društva nad kojom druga polovica ima vlast- radi provođenja prava jačeg. Gledajući na ovakav način, čini se da je američka civilizacija na nižem stupnju nego što bi se očekivalo na temelju nekih drugih pokazatelja njezine socijalne države. Amerikanci su u ponašanju prema ženama pali ispod ne samo svojih demokratskih principa, nego i praksi koje nalazimo u nekim dijelovima Starog svijeta.

Nesvjesnost obiju strana u vezi zlostavljanja koja trpe žene od strane onih koji drže vlast dostatan je dokaz niskog stupnja civilizacije u pogledu ovog važnog pitanja na kojem počiva. Dok je ženin intelekt ograničen, njezin moral slomljen, zdravlje uništeno, slabosti odobravane, a snaga kažnjena, rečeno joj je da je njezina sudbina u raju za žene. I ne postoji država na svijetu gdje ima toliko hvalisanja o "plemenitom" tretmanu koji žena uživa. Drugim riječima, ona ima najbolje mjesto na diližansi¹; kada nema dovoljno stolica za sve, džentlmen stoji. U javnim prigodama sluša cifrane govore o ženama i domu, te odnosu prema ženama. Njezinom mužu diže se kosa na glavi na ideju da bi ona mogla raditi, pa se trudi udovoljavati joj novcem. Ima slobodu koja joj dopušta da se zanese religioznim aktivnostima, kako bi joj se odvrtila pozornost od morala, politike i filozofije, te se posebno pazi na njezino vladanje najstrožim poštivanjem pristojnosti u njezinoj prisutnosti. Ukratko, umjesto pravednosti nudi joj se ugađanje. U načelu njezin se slučaj, barem u ovome, razlikuje od odnosa prema robu²: ugađanje je sveobuhvatnije i općenitije, umjesto beznačajnog i hirovitog. U oba slučaja pravednost je potisnuta na temelju ništa boljem od prava jačega. U oba slučaja, prešutna suglasnost većine i goruće nezadovoljstvo nekolicine, onih ugnjetavanih, svjedoče, s jedne strane, o stvarnoj degradaciji klase, a s druge strane o primjerenosti klase uživanju ljudskih prava.

Intelekt žene je ograničen. Susrela sam se sa izravnim dokazom toga. Kroz deset dana

¹ engl. stage-coach - poštanska kočija, diližansa (op. prev.)

² engl. slave - rob (op. prev.)

od kako sam se iskrcala, bila sam suočena sa tri primjera nečuvjenih cjepidlaka, među gospođama. U svojem putovanju zemljom susrela sam se sa većom raznolikosti i razinom ženskog cjepidlačenja, od onoga što bi mi cjeloživotno iskustvo u Europi moglo ponuditi. Mogla sam nadopuniti ostatak svoje knjige sa skicama, ali klonim se toga, premda poštujem i takvu vrstu sitničavosti. Gdje intelekt ima jednaku šansu tamo nema cjepidlačenja, kod muškaraca ili žena. Rezultat je to intelekta koji ne može biti potpuno pasivan, nego mora pokazati nekakvu snagu i to radi kroz posredstvo ograničenih morala. Cjepidlačeje nagovješćuje prvu borbu intelekta sa svojim preprekama i zbog toga je simptom koji daje nadu.

Intelekt žene je ograničen neopravdanim restrikcijama obiju metoda edukacije- brzim učenjem i discipliniranim okolnostima. Bivši, premda raniji u kronologiji svakog pojedinca, je dirktni uzrok kasnijeg, s obzirom na spol u cjelini. Kako žene u životu nemaju nikakvu svrhu radi koje bi se povećana edukacija smatrala neophodnom, ona im nije dana. Edukacija žena u Americi je manje-više ono što je i u Engleskoj. Postoje zanimanja kojima se podučavaju stvari za koje se pretpostavlja da su neophodne jer ih svi uče. One služe da bi upotpunile vrijeme, da bi okupirale pozornost na bezopasan način, da bi poboljšale konverzaciju i da bi učinile od žene suradnika svojem suprugu. Također im omogućuju da ponešto nauče svoju djecu. Ali ono što je dano je, za najveći dio, pasivno primljeno, a što je primljeno je, uglavnom, putem memorije. Rijetko ili čak nikada nema pažljivog određivanja utjecaja radi poticanja čisto intelektualne aktivnosti. Takva aktivnost, kada pređe preko granice do koje još čini učitelju posao laganim, je obeshrabrena i potisnuta. To je dovoljno, dokle god su žene isključene iz svrhe za koju su muškarci uvježbani. Dokle postoje prirodna prava koja žene ne smiju koristiti, tvrdnje koje ne smiju saslušati, velike stvari kojima se ne smiju približiti, čak ni u maštarijama, intelektualna aktivnost je opasna ili, moglo bi se reći, neprikladna. Prema tome, brak je jedina opcija koja ostaje otvorena za ženu. Filozofijom se može baviti samo pomodno i to pod pritiskom ismijavanja; znanosti samo kao hobbijem i po sličnoj cijeni. Umjetnost se deklarira kao nešto što joj je ostavljeno otvoreno; ali neophodno učenje i, još važnije, obavezno iskustvo stvarnog svijeta, za nju su nedostižni. Književnost se također smatra dopuštena, ali pod kojom cijenom i ograničenjima? Osvrnuti ću se samo na zadnje tri stranice kritike zadnjeg romana gospođe Sedgwick u *North America Review*, kako bi time ukazala na drskost kojoj je izložen intelekt žena u Americi. Svjesna sam da se mnogi srame tog članka i ne priznaju ga. Međutim, gola činjenica da ga je mogao napisati bilo koji muškarac u državi, da bi ga bilo koji urednik odobrio i da bi takvo nepodnošljivo ismijavanje našlo svoj način da bude obznanjeno je dovoljan pokazatelj degradacije spola. Dakle, ženi ne ostaje ništa drugo osim braka. Da, odgovor je: religija. Religija je narav, a ne posao. To je mo-

ralna atmosfera u kojoj ljudska bića žive i kreću se. Muškarci ne žive da bi disali, oni dišu da bi živjeli. Gospođa iz Njemačke, izvanrednih sposobnosti i talenta, sa oduševljenjem mi je obratila pozornost na to koja se sve znanja žena u Americi, temelje na teologiji. Opazila je da se i u njezinoj zemlji teologija veže uz neke druge znanosti kao zanimanje, ali nije znala da igdje drugdje, osim među američkim ženama, teologija čini temelj svega drugog znanja. Čak i tokom tog jadikovanja, ova se gospođa odnosila prema ovom slučaju previše prijazno. Žene u Americi nemaju potrebno za studiranje teologije. Razlika između teologije i religije, znanosti i naravi, jedvice je prepoznata među njima. Religija je ona koju smatraju zanimanjem. Stoga dolaze do manjih rezultata na ponašanje, kao i na intelekt. Vraća nas se ponovno na imenovanje braka jedinom svrhom u životu i na uvjerenje da je suma i suština edukacije žena u Americi, kao i u Engleskoj, uvježbavanje žena da smatraju brak isključivom svrhom u životu, a da se ponašaju kao da ne misle tako.

Moral žena je uništen. Ako bi postojala ikakva ljudska snaga, posao ili privilegija koja bi bila potpuno univerzalna, bila bi to otkrivanje i prisvajanje principa i zakona dužnosti. Kao što svaki pojedinac, bio muškarac ili žena, ima razlog i savijest, to je posao koji je na taj način svakom od njih dozvoljen da naprave za sebe. Nije samo praktički zabranjeno bićima koja, poput američkih žena, imaju jedvice ikakvu svrhu u svom životu, nego cijela aparatura mišljenja koja postoji kako bi se na uvrjeđujući način ponijela prema individuaama među ženama koje vježbaju slobodu uma u shvaćanju što je dužnost i koje su to metode kojima će se vršiti. Ne postoji ništa neobično nezainteresiranom promatraču u tome što pitanje robova toliko žalosti žene. Žene i majke ropkinje, jednako kao i muškarci slomljenog duha- kao da su, radi svojeg olakšanja, željeli napraviti što su mogli. Posve je prirodno da budu posramljeni zbog kukavičluka takvih bijelih robova sa sjevera koje se zastrašivanjem odvratilo od korištenja njihova prava govora i medija, u ime rase koja pati i u njihovim rješavanjima kako ne bi napravili isto. Ne postoji ništa osim onoga što je opravdano u tome da koriste svoju moralnu slobodu, svaki za sebe, u negiranju prijetnji kažnjavanja. Ipak, nije bilo granica trudu koji je uloženi kako bi se uništila inicijativa žena koje su na taj način koristile svoju ljudsku snagu po pitanju obustave i osude onih koji su prešli preko toga, a koji su mogli biti zainteresirani za slobodnu akciju zbog divote onoga što su vidjeli. Biti će zapamćeno da su to bile žene koje su branile pravo na susrete i diskusije, na dan kad je gomila napala Garrisona u Bostonu. Obavijesti su bile poslone po cijelom gradu o ovom događaju, optužujući kako su ove žene odbacile uglađenost i profinjnost svojeg spola. Novine, koje su hvalile napore ostalih gospođa po raznim dobrotvornim društvima koja su vodile i s kojima su se navikli susretati i razgovarati, bile su pune gnjusnih poniženja i nagovještaja. Pamfleti koji su se bavili tim pitanjem usudili su se cenzurirati akt o dužnosti koji su te žene provodile u donošenju odluka o dužno-

stima prema sebi. Jedna gospođa, uzvišenih talenata i karaktera, čije su knjige bile vrlo popularne prije nego što je napravila veće djelo od pisanja bilo koje knjige, reagirajući na neobičnu osuđivanost dužnosti, postala je abolicionistica i zamalo je bila izopćena iz društva. Obitelji gospođa čija ih je darovitost i savjesnost smjestila na visok položaj u društvu kao učiteljice, izgubile su sve svoje učenike otkako su iznijele stavove protiv ropstva. Zamjerka u svim tim mnogim sličnim slučajevima nije bila ta što su gospođe imale stavove koji su bili protiv ropstva, nego da su se ponašale u skladu s njima. Stalni prigovori o nenametljivoj skromnosti spola, dokazuju stav cenzora da je odanost savjesti nedosljedna nenametljivoj skromnosti. Ako je tako, pustimo da skromnost klone, jer je na taj način ugrožena samo lažna skromnost. Nema sumnje, postojali su ljudi u Rimu koji su bili zgroženi nedoličnom hrabrošću³ Kršćanki koje su stajale u amfiteatru čekajući da budu rastrgane radi svoje religije. Nesumnjivo, bilo je mnogo gospode u britanskoj vojsci koja su smatrala neprikladnim, radi nenametljive profinjnosti spola supruga i kćerki revolucionarnih heroja, da budu revolucionarne heroine. Ali događaj je čudesno djelovao na ublažavanje konačne presude. Odvažne Kršćanke, hrabre američke supruge i kćerke od prije pola stoljeća su slavljene, dok su neustrašivi moralisti danas, dostojni svojih baka, pretvoreni u ispovjednike i mučenike svog doba. Mogla bi se pozvati na mnoge razgovore i incidente da bi pokazala kako je moral žena uništen, ali imam mjesta samo za jednu. Neka to bude sljedeća. Gospođa, koju se smatra neobično oštromnom i intuitivnom kad se ne radi o mučnim predmetima rasprave, jedan je dan hvalila rad Dr. Channinga o Ropstvu. "Ali," kaže, "ne mislite li da je šteta da je toliko mnogo toga rečeno o ropstvu baš sad?"

"Ne. Smatram to potrebnim i normalnim."

"Ali ljudi koji se slažu sa Dr. Channingom po pitanju budućnosti, ne shvaćaju da je slučaj sa robovima tako loš. Ako je sadašnji život samo trenutak u usporedbi sa vječnošću, da li je toliko bitno kako će se provesti?"

"Kako na to gledate kad su u pitanju vaša djece? Da li bi se mogli pomiriti sa tim da oni postanu robovi, ako bi to bili samo sedamdesetak godina⁴?"

"Oh, ne. Ali ipak se čini kao da bi život bio brzo gotov."

"A što mislite u kakvom bi stanju bili na kraju? Koliko će biti ispunjena svrha njihovog života?"

"Robovi neće biti kažnjeni radi stanja u kojem se nalaze, pošto to nije njihova greška. Njihovi vlasnici će biti odgovorni, a ne oni."

³ Boldness- hrabrost, drskost

"No doubt, there were people in Rome who were scandalised at the unseemly boldness of Christian woman who stood in the amphitheatre to be torn in pieces for their religion."

⁴ Three- score years and ten- označuje raspon života; prosječno se misli na sedamdeset godina

"Would it reconcile you to their being made slaves, that they could be so only for three-score years and ten?"

“Prebacte odgovornost na koga god želite. Govoreći u skladu sa svojim uvjerenjima, mislite li da neće biti posljedica ako čovjek krene u budućnost krajnje neuk i razbludan ili po uzoru na Dr. Channingom, kao što ste ga maloprije opisali?”

“Sa velikim posljedicama, sigurno. Ali, to u svakom slučaju nije naša stvar. Nas žena.”

“Mislila sam da se smatrate Kršćankom.”

“Smatram. Reći ćete da bi Kršćani trebali pomoći onima koji pate, tko god i gdje god oni bili. Ali sigurno ne žene.”

“Gdje je, u vašem shvaćanju Kršćanstva, napravljena ta razlika?”

Mogla je samo odgovoriti da je mislila da bi žena svoje djelovanje trebala ograničiti samo na posao koji se može napraviti kod kuće. Upitala sam ju što bi od nje tražilo njezino kršćansko dobročinstvo da napravi, kada bi vidjela velikog dječaka da tuče manjeg na ulici.

“Oh, neki sam dan razdvojila dvojicu takvih na cesti. Bilo bi vrlo pogrešno samo proći pored njih.”

“Pa, ako postoji tisuću jakih muškaraca na jugu koji tuku deset tisuća slabih robova i vi ste u mogućnosti da pomognete da zlostavljanje prestane sa očitovanjem o svojem stavu po tom pitanju, ne nalaže li vam vaša kršćanska dužnost da se tako očitujete, bez obzira da li ste muškarac ili žena? Što, pobogu, vaša ženstvenost ima s tim?”

Koliko je zabrinjavajuće moral žene slomljen, vidi se iz rasprostranjenosti uvjerenja da postoje vrline koje su posebno muške i one koje su posebno ženske. Nevjerojatno je da društvo koje od svojeg Kršćanstva stvara najznačajnije zanimanje, gotovo univerzalno zabavlja takvom obmanom. Ne vide da bi, recimo, umjesto lika Krista kao središta svih vrlina, postojala zasebna evanđelje za žene i posebna skupina posrednika za njegovo rasprostranjivanje. Ne samo da se očekuje od muških i ženskih zanimanja da budu primjereno različiti što, vjerujem, nitko na svijetu ne propitkuje, nego se i pretpostavlja da ono što se smatra grubljim vrlinama, je više prikladno za muškarce, a nježnije za žene. Kao što sve vrline hrane jedna drugu i ne mogu nikako drugačije biti njegovane, posljedice priznate zablude su da muškarci, na kraju krajeva, nisu niti bližu tako hrabri kao što bi trebali biti, niti žene toliko nježne. Ali što je junačka narav sve dok ne postane nježnija? Sama riječ velikodušnost ne može se shvatiti dok ne postane blaža- sličnija Kristu. Uz to, što žena može biti ili napraviti bez hrabrosti? Ne treba li se mučiti teškim radom i poteškoćama koje prate potpuno posjedovan um? Ne mora li se susresti sa fizičkom i moralnom boli- fizičkom i moralnom opasnosti? Postoji li jedan dan u njezinom životu u kojem ne postoje konflikti u kojima joj nitko ne može pomoći? Opasan posao se mora napraviti, ali ipak joj se ne pruža niti suosjećanje niti pomoć. Pustimo ju da se osloni na muškarca koliko god će joj on dopustiti. Koliko

toga on može napraviti za nju? Od koliko toga je on može zaštititi? Od nekoliko fizičkih opsnosti i od vrlo malo društvenih zala. To je sve. Nad čudorednim svijetom nema kontrole, osim nad svojim vlastitim i to je, na kraju krajeva, moralni život ljudskih bića. Ne može poštediti niti jednu ženu od boli i tuge ili ju spasiti od razdora emocija. Ne može niti spriječiti da joj život izmiče pod nogama svakim korakom koji napravi, niti je sakriti od bezdana i spasiti je da ne potone u njega. Dokle god je to tako i dokle je žena čovjek, muškarci bi se trebali paziti kako joj uskraćuju bilo koju od snaga koje su potrebne za borbe i breme čovječanstva.

Neka budu svjesni kako su je svojim obećanjima, koja ne mogu ispuniti, spriječili da bude pažljiva i da se brani. Obećanjima o skrbništvu do kojeg neizbježno dolazi, o potpori koja proizlazi iz najslobodnijih moralnih djelovanja- iz samopouzdanja koje ne može biti stvoreno na niti jedan drugi način.

Ali, može se postaviti pitanje, kako društvo izlazi na kraj- što radi? Jer iako je zabluda upravo izložena, ono djeluje pod pretpostavkama da postoje muške i ženske vrline. Upravo radi toga možemo očekivati posljedice. Muškarci su nedobročudni i okrutni. Iskorištavaju pravo jačega, ali ipak su u stanju prekriti zlostavljanje ugađanjima. Žele velikodušnost kako bi mogli raspoznati ženska ljudska prava i umjesto da ga omogućće, oni joj slamaju karakter. Žene su, kao što se može i očekivati, slabe, neupućene i ponizne, dokle god samopouzdanje mijenjaju za pouzdanje u bilo što osim u sebe. One koje se ne žele pokoriti takvom potlačivanju svojih moralnih funkcija, (iako će se prije ili kasnije morati same usavršiti) moraju patiti radi svoje odanosti odgovornosti. Imaju jednaku potrebu za junaštvom koju nekolicina hrabrih muškaraca koji brane najviša ženska prava, imaju za nježnost, te da bi ih čuvali od napada kojima moć, navike i obrazovanje neprestano doprinose.

Postoji toliko hrabrih žene i toliko poštenih muškaraca u Americi, raspršenih među mnoštvom, čije krivo shvaćanje prava vodi prema ogromnom propustu u dužnostima. Postoji dovoljno takvih čije bi se istinsko razumijevanje i postupanje moglo pohvaliti pred najprostijim umovima i najvjernijim srcima zajednice, pod čijim bi se svjedočanstvom ta pravedna načela kasnije proširila i napredovala. Da nije vanjskog napretka zemlje, ozlijeđena bi se polovica društva vjerojatno puno prije izborila za pravdu nego u bilo kojoj zemlji Europe. Međutim, blagostanje Amerike je nepovoljna okolnost za njezine žene. Puno će proći prije nego što će im se dati prilika da dokažu što su sposobne misliti i raditi. Dokaz kojem su stotine, a možda i tisuće engleskih žena bile izložene radi nedaća i rezultat kojeg je značajno poboljšanje njihovog društvenog stanja, čak i u rasponu od deset godina. Progoni radi stavova, kažnjavanje radi bilo kakvog pokazivanja intelektualne i moralne snage i dalje su uobičajeni kao i

žene koje imaju stavove i koje pokazuju snagu. Još prije par godina bile su potrebne genijalke da bi postigle ono što je danas jednostavno i moguće postići ženama prosječnih moći.

Prevela Vanja Dergić